

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ

ਜਨਵਰੀ ੨੧, ੨੦੨੬

ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਕੁੰਟ ਫ਼ਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਇੰਕ ਦੇ
ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ

ਚਿੱਤਰਕਾਰ: ਇਸ਼ਪਾਲ ਕੌਰ ਢਿਲੋਂ

www.ishpalkaur.com

ਤਤਕਰਾ

੧	ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ	੫
੨	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਗਧ ਹੋਣਾ	੬
੩	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ	੧੦
੪	ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ ਚੋਣ	੧੨
੫	ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	੧੪
੬	ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ	੧੬
੭	ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਰਮਕਾਂਡ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ	੧੭
੮	ਸਦਾਚਾਰੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ	੧੯
੯	ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੋ	੨੧
੧੦	ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ	੨੩
੧੧	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅਪਨੀ ਪੋਥੀ ਦਿਤੀ ਦਾ ਪਰਮਾਣ	੨੭
੧੨	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ	੩੦
੧੩	ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ	੩੨
ਅਪੈਂਡਿਕਸ ੧	ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਲਈ ਇਮਤਿਹਾਨ	੩੩
	ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ	੩੬
	ਹਵਾਲੇ	੩੭
	ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ	੩੮
	ਹੋਮਕੁੰਟ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ	੩੯

ਭੂਮਿਕਾ

ਹੇਮਕੁੰਟ ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਿਊ ਯਾਰਕ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ (੧੯੮੦ ਵਿਚ) ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੱਛਮੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ੬-੨੫ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਨੌ-ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਗੁਣ ਸਿਖਾਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਵਜੋਂ ਗੌਰਵ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਿਅਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਨੌ-ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਸ ਸਕਨ।

ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਇਕ ਸਾਲਾਨਾ ਗੋਸ਼ਟੀ-ਸੰਮੇਲਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬-੮ ਸਾਲ, ੯-੧੧ ਸਾਲ, ੧੨-੧੪ ਸਾਲ, ੧੫-੧੭ ਸਾਲ ਅਤੇ ੧੮-੨੫ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਇਕ ਆਯੂ-ਉਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੋਸ਼ਟੀ-ਸੰਮੇਲਨ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਨ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਸਾਲ, ਇਕ ਤਿੰਨ-ਪੱਧਰੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਕੀਨੀਆ ਤੋਂ ਕੋਈ ੨੫੦੦ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਨੌ-ਜੁਆਨ ਸਥਾਨਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਗ ਬਗ ੪੦੦ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਥਾਨਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਥਿਤੀ-ਧਾਰਕ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੇ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਲਗ ਭਗ ੧੨੫ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਥਿਤੀ-ਧਾਰਕ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਹੈ।

ਬੀਤੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਯੂਕੇ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ, ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਉਚਿਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਸੱਲੀ-ਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਪਰਸੰਗ ਕੁਝ ਪੱਛਮੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਗਾਥਾ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅਣ-ਉਚਿਤ “ਚਮਤਕਾਰੀ” ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ, ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਖੁਦ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਗੋਸ਼ਟੀ ਸੰਮੇਲਨ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਲਈ ਉਚਿਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਭਦੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ

ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ।

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ੬-੮ ਸਾਲਾ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਗਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕੇ। ਉਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਬੱਚੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣੂ ਨ ਹੋਣ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਕ ਬਣਨ ਤਾਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨਨ ਸਮਝਣ, ਨਾਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਯਾਦ ਰਖਣ। ‘ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ’ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ (ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ) ਲਈ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਲਾਨਾ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦੇਖੋ: website www.hemkunt2.org.

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਰੁਪਾਂਤਰ ਸਾਡੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ‘ਸੰਡੇ ਸਕੂਲ’ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ‘ਫ਼ਾਉਂਡੇਸ਼ਨ’ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ।

ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਅਤੇ ਟਿਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ‘ਜੀ ਆਇਆਂ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਵਾਇਸ ਪ੍ਰੈਸੀਡੈਂਟ
੫੧੬-੭੮੨-੩੨੫੭
hemkunt@hemkunt2.org
ਨਿਊ ਯਾਰਕ, ਯੂ. ਐੱਸ. ਏ.

੧. ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ

੧੫੦੪ (ਜਨਮ): ਦੂਸਰੇ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਰਚ ੩੧, ੧੫੦੪ ਨੂੰ ਮੁਕਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਮੱਤੇ-ਦੀ-ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ “ਲਹਿਣਾ” ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮੇ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦਇਆ ਕੌਰ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਤ੍ਰੇਹਣ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਘਰ ਮੱਤੇ-ਦੀ-ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਜੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ।

੧੫੨੩ (ਆਯੂ ੧੯ ਸਾਲ): ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋ ਪੁਤਰ (ਦਾਸੂ ਅਤੇ ਦਾਤੂ) ਅਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ (ਅਮਰੋ ਅਤੇ ਅਨੌਖੀ) ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਬਲੋਚ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਪਿੰਡ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਲੁੱਟ ਲਏ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵੱਸ ਗਿਆ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ।

੧੫੨੪ (ਆਯੂ ੨੦ ਸਾਲ): ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਰਿਆਨਾ ਸਟੋਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਦੁਰਗਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਸੀ।

੧੫੨੬ (ਆਯੂ ੨੨ ਸਾਲ): ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਾਲਾਨਾ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਅਗਲੇ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਇਸ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੈਦਲ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ੧੫੨੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਗਧ ਹੋਣਾ

੧੫੩੨ (ਆਯੂ ੨੮ ਸਾਲ): ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ੧੫੨੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਘਰ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਸਕਣ। ਇਕ ਐਸਾ ਰਸਤਾ ਜੋ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਾਰੀ ਪਿਆਰ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਹਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਖਡੂਰ ਸਮੇਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਸੀ ਜੋ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਤੋਂ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ 'ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਦੀ ੨੧ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਹੇਠ ਦਿਤੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ:

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਸਮੁਲੀਐ॥
ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ॥
ਮੰਦਾ ਮੁਲਿ ਨ ਕੀਚਈ ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ॥
ਜਿਉ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਿ ਨ ਹਾਰੀਐ ਤੇਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ॥
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ॥੨੧॥

ਤੁਹਾਨੀ ਅਰਥ: ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਚਨਹਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖੋ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ! ਕੋਈ ਵੀ ਮਾੜਾ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹੋ। ਉਸ ਚੰਗੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪਨੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰੁਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰੁਕਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭੇਂਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿਮਾਲਿਆ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਮੰਦਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ, ਉਹ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਪੁਛਿਆ (ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਿਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲਗਿਆ) ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਉਹ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਰਸਤਾ ਦਸਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੈਦਲ ਚਲਦੇ ਰਿਹੇ ਜਦਕਿ ਉਹ ਆਪ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ। ਉਸਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨ ਬਾਨ ਵਾਲੇ ਨਰਮ ਗੱਦੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੀਰੇ-ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਨਾਲ ਜੜੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਗੜੀ ਹੀਰਿਆ ਨਾਲ ਜੜਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਦੁਰਲੱਭ ਹੀਰਿਆ ਦਾ ਹਾਰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਸਿੰਗਾਰ ਵਰਗਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਮੇਹਨਤ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵਾ ਰਹਿਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਝੂਠੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੁੱਘੜ ਸੂਝ ਬੂਝ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਉਹ ਹਾਲੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਅਸਤ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪੁਛਿਆ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਅਪਨਾ ਨਾਮ “ਲਹਿਣਾ” ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਬੇਹਤਰ ਹੈ, ਬਜਾਏ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆ ਦੀਆ ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਮਕਸਦ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਚ-ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਿਸਨੇ ਹਰ ਜਗਹ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁੱਘੜਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਪਰ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਲੱਭ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਥੇ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਚਾਰ ਦਿਨ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਦਸੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੁੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਮੁੜ ਖਡੂਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾਸੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਗਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਦੋਨੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਮਝ ਸਕਣ।

੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ

੧੫੩੨-੩੯ (ਆਧੂ ੨੮-੩੫ ਸਾਲ): ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚਾਰ “ਜਾਤਾਂ” ਵਿਚ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।^(੧) ਜਿਹੜੇ ਇਸ ੪-ਪੱਧਰ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਸ਼ੂਦਰ’ (ਦਲਿਤ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ, ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ “ਉਚ-ਜਾਤੀ” ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹੋ ਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਵਰਗ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ-ਛੋਟਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਬੱਧ, ਰੰਗ-ਰੂਪ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ।

“ਉਚ ਹਿੰਦੂ” ਤਿੰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ - ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀਆ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ਣਵ - “ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ” ਦੇ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਮੋਂ ਕਮਾਈ ਲਈ ਘਟੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਅੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਇਹ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ‘ਉਚ ਜਾਤੀ’ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ‘ਨੀਚੀ ਜਾਤੀ’ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ (੧੫੩੨-੩੯) ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਕਈ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ’ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨੇ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਜਿਹੇ ਔਖੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਧਾਰਨ ਕੰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ ਪਰਖਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਪਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਸਮੇਤ, ਐਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਰਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ। ਕੁਝ ਸਮਾ ਬੀਤਣ ਤੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਲਗਨ, ਆਗਿਆਕਾਰੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਰਖ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ

ਸਹਿਤ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟਦੀ ਦੇਖੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

(੧) ਸਾਰੇ ਦਸ ਗੁਰੂਆਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ) ਨੇ ਇਕ ਜਾਤ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ, ਸਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵ (ਮਰਦ ਜਾਂ ਔਰਤ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਰਾਬਰਤਾ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਵਜੋਂ, ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਵਤੀਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਪਰਵਾਰਕ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਸਾਥ ਲੱਭਣ ਲਈ “ਜਾਤੀ” ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ।

੪. ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ ਚੋਣ

੧੫੩੯: (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ੭੦ ਸਾਲ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਆਯੂ ੩੫ ਸਾਲ) ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸੰਗਤੀ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਕਥਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰਖ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਖਣ ਲਈ, ਇਸਦਾ ਪਰਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੱਤ ਸਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਵਲੋਂ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਵੱਖ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ, ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ, ੭ ਸਤੰਬਰ, ੧੫੩੯ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਨਿਯੁੱਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਾ ਸਮਝਣ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਾਮ 'ਅੰਗਦ' ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਹੋਣ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੋ ਪੋਥੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਾਜ਼ੀਆ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਕੇ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਪੋਥੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੋ ਉਹ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਕੌਣ ਬੇਹਤਰ ਸਨ - ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ੨੨ ਸਤੰਬਰ, ੧੫੩੯ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਖਡੂਰ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਲਈ ਇਕ ਨਵਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਸੇਧ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਬਿੰਨ ਅੱਗੇ ਚਲਾਇਆ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਭਰਪੂਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੂਰ ਤਕ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਯੋਗੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਖਡੂਰ ਆਏ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚੇ ਕੀਤੇ।

੫. ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

੧੫੪੦ (ਆਯੂ ੩੬ ਸਾਲ): ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗੁਰਮਤ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ।^(੨)

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਈਰਾਨ/ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਰਡਰ ਖੁਰਾਸਾਨ ਵੱਲ ਦੌੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ੁਭ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਮੀਲ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੀ ਸੀ।

ਹਮਾਯੂੰ ਜਦੋਂ ਖਡੂਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਇਕ ਦਰਖਤ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਰੋਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਯਾਤਰੂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨਗੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਹੱਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਮਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਕਿਰਪਾਨ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਹਵਾ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਲਹਿਰਾਇਆ। ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਸੀ, ਨਾਕਿ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਣ/ਡਰਾਉਣ ਲਈ। ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਲਈ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹਾਦਰ, ਨਿਰਭੈ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾਕਿ ਉਸਦੀ ਦੌਲਤ, ਸਿਆਸੀ ਅਹੁਦਾ ਜਾਂ ਹੈਸੀਅਤ ਕਰਕੇ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ‘ਨਿਰਭੈ’ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਕਲਪ ਦਿਖਾਇਆ।

(੨) ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਸੀ। ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ।

੬. ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

੧੫੪੬ (ਆਯੂ ੪੨ ਸਾਲ): ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਇਦਾਦ ਇਕ ਗੋਇੰਦਾ ਨਾਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ-ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਝਿਆ। ਜਦ ਗੋਇੰਦਾ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋਲ ਮਦਦ ਲਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਮੰਨ ਲਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤੀਜੇ ਨਾਨਕ ਬਣੇ। ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ੧੫੪੧ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਸਰਕੇ ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣ। ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਨੂੰ ਵੀ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਚੌਥੇ ਨਾਨਕ ਬਣੇ) ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ। ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਯਤੀਮ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਦੇ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਦੀ ਆਯੂ ਉਸ ਵੇਲੇ ੧੨ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ।

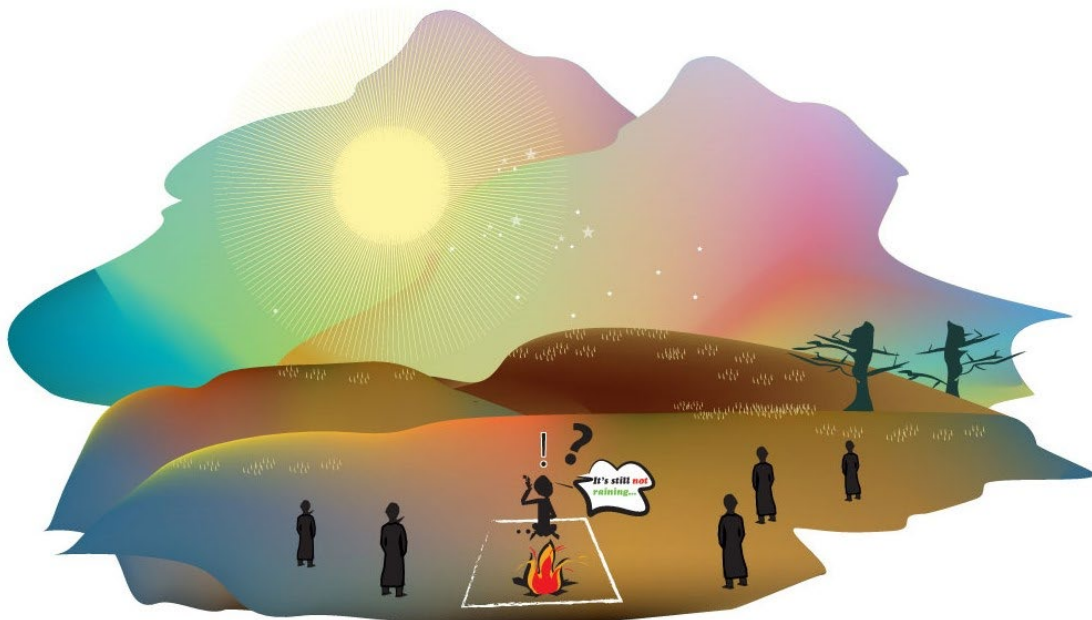
ਇਸ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗੋਇੰਦਵਾਲ' ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਫੁਲਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ ਸਿੱਖ ਕੇਂਦਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਰਸਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।

2. ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਰਮਕਾਂਡ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਇਕ ਤਪੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੋ ਤਪ ਜਾਂ ਤਪਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤਪਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਪ ਕਰਨਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਕ ਢੁਕਵਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਡੂਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਕ ਤਪਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਪਾ ਆਪਣੀ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਇਲਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਢੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਜਾਂ ਤਾਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਝੂਠੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੌਲਤ’ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਲੋਕ ਉਹਦੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਖਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਤਪੇ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਪੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਤਪੇ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਘਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਸਾਲ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਰਸ਼ ਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਸੁੱਕ ਗਈਆਂ। ਤਪੇ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ‘ਬਾਰਸ਼ ਦਾ ਦੇਵਤਾ’ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਗਰੰਥਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਦੀ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਸੂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਧੂ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਗ੍ਰਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਣ ਤੇ ਤੁੱਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ‘ਬਾਰਸ਼ ਦੇਵਤੇ’ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਰੀਤੀ ਰਸਮਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਪੇ ਦੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਤਪੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਗਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਕਰਮਕਾਂਡ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਉਹ ਬਾਰਸ਼ ਨ ਕਰਵਾ ਸਕਿਆ। ਲੋਕ ਉਸਦੀ ਚਲਾਕੀ ਸਮਝ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਪੇ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਧੂਹਿਆ। ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਰਮਕਾਂਡ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਤਪੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤਪੇ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਸਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੮. ਸਦਾਚਾਰੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹਰੀਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿਖਿਆ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ੭੨ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਮੁਖੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਇਕ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਜਦ ਕਿ ਸਰੋਤੇ ਇਕ ਦਰੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬੈਠਾ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਵੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਆਇਆ ਕਿ ਦੌਲਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਵਿਅੱਕਤੀ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਗਲਬਾਤ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸੁੱਘੜ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਦਰਿਆ-ਦਿਲੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅੱਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦੀ ਦੌਲਤ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਨ ਕੀ ਉਸਦਾ ਵਿਅੱਕਤੀਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਿਅੱਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲ

ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਖਤਪੋਸ਼ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਦਰੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੌਲਤ ਨਾਲੋਂ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਉਸ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਗੁਣ ਇਕਠੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖੇ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਹੀ, ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਤਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ।

੯. ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੋ

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਘਨਘੋਰ ਤੂਫ਼ਾਨ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ “ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼” ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉਸ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨ ਬਣੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜ਼ੀ (ਹੁਕਮ ਰਜ਼ਾਈ ਚਲਣਾ) ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ਸੰਤਾਂ) ਪਾਸੋਂ “ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ” ਲੱਭਣਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੱਚਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮਕਾ (ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵ) ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮੀ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਸੁਭਾਓ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ, ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝਣ ਦਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਗਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਜਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕਪੁਣਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡਾ ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ਉਸਦਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਮਈ ਹੈ:

ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ ਦੂਜੈ ਲਗੈ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਆਸਕੁ ਕਾਂਢੀਐ ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਸਮਾਇ॥ ਚੰਗੈ
ਚੰਗਾ ਕਰਿ ਮੰਨੇ ਮੰਦੈ ਮੰਦਾ ਹੋਇ ॥ ਆਸਕੁ ਏਹੁ ਨ ਆਖੀਐ ਜਿ ਲੇਖੈ ਵਰਤੈ ਸੋਇ ॥੧॥

ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੨ ਅੰਕ ੪੭੪

ਰੂਹਾਨੀ ਅਰਥ: ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਸ ਇੱਕ ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਆਰ ਸੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਿਕ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਖੇ, "ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮਾੜੇ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ," ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਆਰ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਆਸ਼ਿਕ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ।

੧੦. ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰਾ ਨਾਨਕ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਸਹਿਤ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਪੂਰਵਜ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਲਗਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਚਲਦਾ ਰਖਣ ਲਈ ਕਈ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ। ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ: ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਵਾਲੀ ਲਿਖਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੰਡੇ ਜਾਂ ਮਹਾਜਨੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਸਵਰ ਬੋਲਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਪਾਠਕ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਕਿ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਐਸੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਣ ਹੋ ਸਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਗਏ ਸਨ। ਇਹੀ ਪੋਥੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ੧੫੪੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ ਤਾਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ੁਧ ਭਾਵ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਠਕ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਤ ਅਰਥ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਪੂਰਨ ਲਿੱਪੀ, ਧੁਨੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਬਣ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਸੰਸ਼ੋਧਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਅੰਕਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸ਼ੋਧਤ ਲਿੱਪੀ ਨਾਲ ਸੁਚੱਜਤਾ ਸਹਿਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮੰਤਵ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਅਤੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਬਚਿਆਂ, ਬਾਲਗਾਂ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ, ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸ਼ੋਧਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲਬਾਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਯਕੀਨਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ, ਵਿਦਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਨ ਹੋਣ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਣ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਮੰਤਵ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਆਮ ਪਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਮਿਲੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੇਦਾਂ (ਧਾਰਮਿਕ ਗਰੰਥਾਂ) ਦੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਲਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਰੋਕ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਥਿਤ ਉਚ-ਸਤਰ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀਆ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਧਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣਾ ਇਸ ਬੇ-ਨਿਯਮੇਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵੰਗਾਰ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੈਰ-ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਗਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣਾ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਸੀ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮਿਲੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੰਦਿਸ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁਚਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਸੰਸ਼ੋਧਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ।

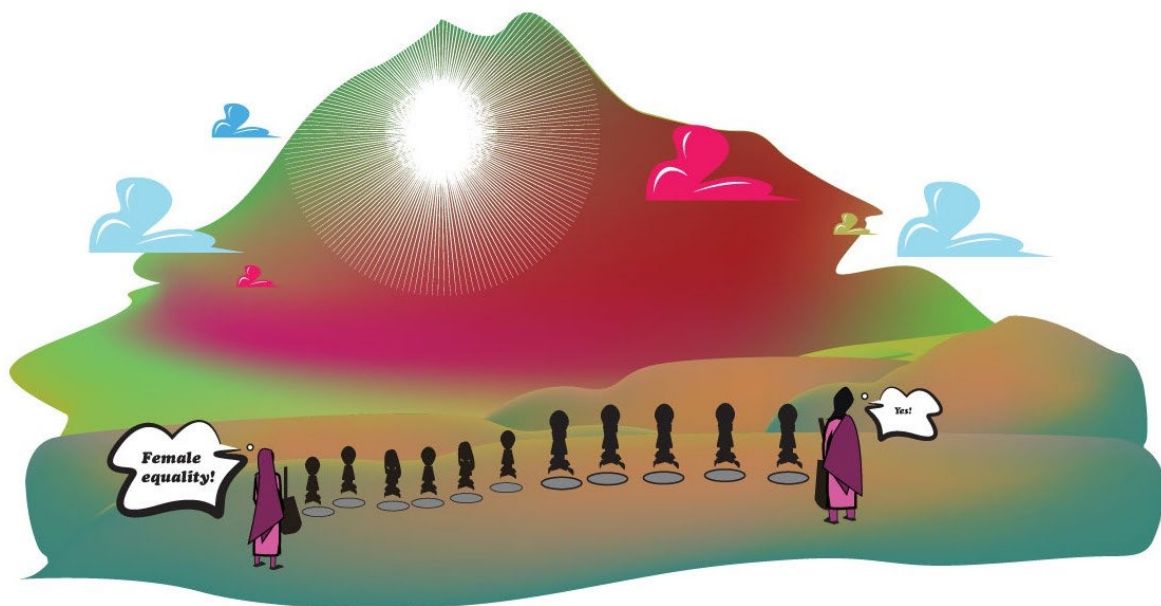
ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ: ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਚਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੱਲ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। “ਨੀਵੀਂ” ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਉਚ ਹਾਤੀ” ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਸਾਂਝ ਰਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਦਸੀ ਨੀਂਹ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਅਤੇ ਅਵਸਥਾ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਇਕ ਸੀ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਇਕ ਲੁਭਾਵਣੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਹਮਣੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਬਰਾਬਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ‘ਜੀ ਆਇਆਂ’ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਰਜਿਤ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਬੋਲ ਚਾਲ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਸਦਕਾ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਲਿੰਗ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ।

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਹਲੂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕੱਲੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਾਂ ਅਰਧਾਂਗਣੀ, ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ, ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਔਰਤ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਹੁਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਆਪ ਖਾਣਾ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਪਰਬੀਨ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਬੜਾ ਅਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਖਾਣਾ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਹੋਵੇ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਜੋ ਅਕਸਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਉਹ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਸੁਆਦੀ ਅਤੇ ਨਰੋਆ ਖਾਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਬਲਵੰਡ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪੇੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜੋ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਣੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਛਾਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕਰਤਵ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਅੱਜਤੱਕ, ਹਰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰ ਦੇ ਯਾਤਰੂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਲੰਗਰ ਛਕਦਿਆਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਰਹਿ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਖਡੂਰ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ, ਲੰਗਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਇਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਬਣ ਗਈ।

ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ: ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਲਭੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਡੂਰ ਨੇੜੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਸਾਏ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ (ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤੀਸਰੇ ਨਾਨਕ ਬਣੇ) ਨੂੰ ਇਸ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਹਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਬਰਾਦਰੀ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਬਾਲਪਨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਈ ਵੰਗਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਹਿੰਦੂ ਬਰਾਦਰੀ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਉਦਾਸੀ (ਜੋ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ) ਅਤੇ ਯੋਗੀ ਮੱਤ (ਜੋ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮ-ਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਸਨ) ਹਾਲੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਵੀ, ਖਤਰਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ (ਨਾ ਕਿ ਸਿੱਖੀ) ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵੱਲ ਥਿੜਕ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਨਿਕੋਰ ਖਿੜਦੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪਰਖਾਂ ਸਮੇਂ, ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਇਸ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵਿਆ। ਸਿੱਖ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਭਿਆਸ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਤੀਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ: ੧੫੫੨ ਈਸਵੀ (ਉਮਰ ੪੮ ਸਾਲ): ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਨੋ ਪੁਤਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਈ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੂੰ ਤੀਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ

ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੂਜਾ ਨਾਨਕ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਪੋਥੀ ਆਪਣੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ, ੨੯ ਮਾਰਚ, ੧੫੫੨ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।

੧੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੋਥੀ ਦਿਤੀ ਦਾ ਪਰਮਾਣ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਉਚਤਮ ਵਿਦਵਾਨ, ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ‘ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੨-੯’ ਵਿਚ ਜੋ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਮੰਨਣਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ, ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਿਆ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਲਈ (੧੫੩੨-੧੫੩੯ ਤੱਕ) ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋਲ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਸੋ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਸੀ।

ਇਥੇ ਉਸ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ “ਜਨਮਸਾਖੀ” ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “*ਅਬੂਟ ਫੋਮਪਲਿਓਟੀਨੋਡ ਸ਼ਰੀ ਘੁਰੁ ਘਰਓਨਟਹ ਸਓਹਬਿ*” ਨਿਰਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ “ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ” ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਭਾਵ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ੧੫੫੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ੧੫੦ ਸਾਲ ਬਾਅਦ। (see Prof Sahib Singh’s conclusion on p. 193 of this book).

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ੧੮ ਸਾਲ (੧੫੨੧-੧੫੩੯) ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਧਰਮਸਾਲ ਵੀ ਬਣਵਾਈ ਸੀ ਜਿਥੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਦੋ ਵੇਰਾਂ (ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ) ਲੋਕ ਸੰਗਤ ਵਜੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ੧੮ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸਚੈ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਖਿਲਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਏ ੪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਲੰਬੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਪੋਥੀ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸਮੇਤ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਿਰਣੈ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਨਣਯੋਗ ਪਰਮਾਣ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੧੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “About Compilation of Sri Guru Granth Sahib” ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ‘ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ’, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੇਠ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ	ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ
੧	ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੀ ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ ॥ ਜਪੁ ਜੀ	ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਗਲੀ ਭੁਖ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭੁਖਾ ਤਾ ਰਜੈ ਜਾ ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਇ ॥ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ
੨	ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ ਨਦਰੀ ਮੇਖੁ ਦੁਆਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਿਆਰੁ ॥੪॥ ਜਪੁ ਜੀ	ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਆਪੇ ਖਸਮੁ ਵੇਖੈ ਕਰਿ ਵਿਉਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤਿਸਹਿ ਰਜਾਇ ॥ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ
੩	ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਜੇ ਚਲੈ ਖਸਮੈ ਭਾਇ ॥ ਹੁਰਮਤਿ ਤਿਸ ਨੇ ਅਗਲੀ ਓਹੁ ਵਜਹੁ ਭਿ ਦੂਣਾ ਖਾਇ ॥ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ	ਚਾਕਰੁ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਨਾਲੇ ਗਾਰਬੁ ਵਾਦੁ ॥ ਗਲਾ ਕਰੇ ਘਣੇਰੀਆ ਖਸਮ ਨ ਪਾਏ ਸਾਦੁ ॥ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ
੪	ਸਬਾਹੀ ਸਾਲਾਹ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਇਕ ਮਨਿ ॥ ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ ਵਖਤੈ ਉਪਰਿ ਲੜਿ ਮੁਏ ॥ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ	ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ ਜਿਨੀ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ਅਠੀ ਵੇਪਰਵਾਰ ਰਹਨਿ ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ ॥ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ
੫	ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ ਪਹਿਲਾ ਮਉਲਿਓ ਸੇਇ ॥ ਜਿਤੁ ਮਉਲਿਐ ਸਭ ਮਉਲੀਐ ਤਿਸਹਿ ਨ ਮਉਲਿਹੁ ਕੋਇ ॥੧॥ ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ	ਪਹਿਲ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ ਤਿਸ ਕਾ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿ ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰੁ ॥੨॥ ਸੂਹੀ ਕੀ ਵਾਰ
੬	ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਰੇ ਭਾਈ ॥ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਪਿ ਜਿਨਿ ਵਾੜੀ ਹੈ ਲਾਈ ॥੧॥ ਤਿਲੰਗ ਮਹਿਲਾ ੧	ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਕਰੇ ਆਪਿ ਆਪੇ ਆਣੈ ਰਾਸਿ ॥ ਤਿਸੈ ਅਗੈ ਨਾਨਕਾ ਖਲਿਓ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥੧॥ ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ

ਉਪਰ ਦਿਤੀ ਤੁਲਨਾ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਕਾਰ ਸਨ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਲੌਕਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਸਾਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੱਢਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਪਰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹਨ ਜੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਨਿਸਚੈ ਹੀ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ (੧੫੩੯-੧੫੫੨ ਤੱਕ) ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਣੀ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

੧੩. ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ

੧੫੦੪ - ੧੫੫੨

ਜਨਮ:	ਮਾਰਚ ੩੧, ੧੫੦੪
ਜਨਮ ਸਥਾਨ:	ਪਿੰਡ ਸਰਾਏ ਨਾਗਾ, ਮੱਝੇ ਕੀ ਸਰਾਏ, ਪੰਜਾਬ
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ:	ਪਿਤਾ ਜੀ - ਬਾਬਾ ਫੇਰੂ ਜੀ ਮਾਤਾ ਜੀ - ਮਾਤਾ ਰਾਮੋ ਜੀ
ਸੁਪਤਨੀ	ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ, ਸ਼ਾਦੀ ਜਨਵਰੀ, ੧੫੨੦
ਬੱਚੇ:	ਦੋ ਲੜਕੇ (ਦਾਸੂ ਅਤੇ ਦਾਤੂ) ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ (ਅਮਰੋ ਅਤੇ ਅਨੋਖੀ).
ਗੁਰਗੱਦੀ:	ਸਤੰਬਰ ੨, ੧੫੩੯ (ਆਯੂ ੩੫ ਸਾਲ).
ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ:	ਜਨਵਰੀ ੨੨, ੧੫੫੨ (ਆਯੂ ੪੮ ਸਾਲ).
ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ	ਮਾਰਚ ੨੯, ੧੫੫੨ (ਆਯੂ ੪੮ ਸਾਲ).
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਪੂਰਨ ਅਧੀਨਗੀ ਅਤੇ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਵਿਵਹਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵਲੋਂ: • ੬੩ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸਲੋਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ■ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਬਣਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ■ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ। ■ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ, ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਨਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ■ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਲਈ ਮੱਲ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ

ਜੋ ਕਹਾਣੀਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੀ “ਪਰਖ” ਬਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਉਹ ਹੇਠ ਦਿਤਿਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਖਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

੧. ਇਕ ਦਿਨ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਧੂ ਘਾਟੂ ਘਾਹ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਕੁਝ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਗੱਠੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੰਢਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਤਣੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਗੰਢਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਿੱਕੜ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇ ਸਿਲਕ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਚਿੱਕੜ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਵਾਸਤੇ ਇਸਤਰਾਂ ਚਿੱਕੜ ਵਗੈਰਾ ਚੁੱਕਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ‘ਨੀਵੇਂ’ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਸ਼ੂਦਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ।

੨. ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਇਕ ਖੂਹ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੜਵਾ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਕ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੂਦਰ ਲੋਕ ਹੀ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੜਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੂਦਰ ਨੂੰ ਗੜਵਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਇਸਤਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੜ ਗਏ ਅਤੇ ਗੜਵਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ।

੩. ਇਕ ਸਵੇਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਰਿਆ ਚੂਹਾ ਦੇਖਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੇਵਲ ਸ਼ੂਦਰ ਹੀ ਮਰੇ ਜਾਨਵਰ ਚੁਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਚੂਹਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸੀ ਵੇਲੇ ਚੂਹਾ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ।
੪. ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੰਦੇ ਕਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਕਾਰਨ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਢਾ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ੂਦਰ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਕਮਾਨ ਲਈ ਇਹ ਔਖਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ “ਉਚ ਜਾਤੀ” ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਅਜਿਹਾ ਤਜਰਬਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨੀ ਆਵੇ।

੫. ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸੋਟਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਤੀ ਤਰਫ਼ ਦੌੜੇ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਜੀਬ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਬੋਹੜੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮਿਠਆਈਆਂ ਕਢ ਕੇ ਸੁੱਟੀਆਂ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਮਿਠਆਈਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਰੁਕ ਗਏ। ਫਿਰ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਸੁੱਟੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਹਾਲੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕ ਗਏ। ਫਿਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣੋਂ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜਿਆ ਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਤਲਖੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬੁਰਾ ਵਤੀਰਾ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੀ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ 'ਪਰਖਾਂ' ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਜੀ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੀਆਂ

੧੫੦੬	ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਾਵੁਕ ਹੋਏ ਈਸਾਈ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯ ਨੂੰ ਲਿਜ਼ਬਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ੪੦੦੦ ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ। ੨੦ ਮਈ ਨੂੰ ਸਪੇਨ ਵਿਚ ਕੋਲੰਬਸ ਮਰ ਗਿਆ।
੧੫੧੦	ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੈਸ ਹੋਏ ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਜਹਾਜ਼ ਭਾਰਤੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਹਾਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਲਗਭਗ ੧੦.੫ ਕਰੋੜ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ੧੫ਵਾਂ ਭਾਗ ਹੈ ਅਤੇ ੧.੬ ਬਿਲਿਅਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
੧੫੨੧	ਚਾਰਲਸ ੫, ਧਾਰਮਿਕ ਰੋਮਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਪੋਪ ਲੀਯੋ ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਰਲਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ।
੧੫੨੬	ਸ਼ਟੋਕਹੋਮ, ਸਵੀਡਨ ਵਿਚ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁਈ
੧੫੨੬	ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਇਕ ਆਗੂ, ਬਾਬਰ, ਖੈਬਰ ਦਰ੍ਹੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਬਰਾਹਿਮ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਜਿਸਨੇ ੧੪੮੯ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਕਈ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।
੧੫੩੫	ਹੈਨਰੀ ੮ ਕੈਥੋਲਿਕ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਗਿਰਜੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਘੋਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
੧੫੪੩	ਨਿਕਲਸ ਕੋਪਰਨਿਕਸ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਓਨ ਠਹੜਾ ਏਵੋਲੂਟੀਨੋਡ ਏਓਵੇਲੇ ਭੇਦਇਸ' ਦਾ ਛਾਪਣ ਕਰਕੇ ਚਰਚ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਥਿਊਰੀ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੁਆਲੇ ਸੂਰਜ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ।
੧੫੪੩	ਮਾਈਕਲ ਐਂਜਲੋ ਨੇ ਰੋਮ ਵਿਚ ਵੈਟਿਕਨ ਦੇ ਸਿਸਟੀਨ ਗਿਰਜੇ ਕੁਰਬਾਨਗਾਹ ਸ਼ਸਿਟਨਿਓ ਛਹਓਪਲ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਪੇਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੧੫੫੧	ਰਾਬਰਟ ਸਟੀਫੈਨਸ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਾਬਰਟ ਐਟੀਅਨ ਜਨੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਬਾਈਬਲ ਨੂੰ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਤਰੀ ਅੰਕਿਤ ਵਿਚ ਵੰਡਵੇਂ ਕੀਤੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਾਪਿਆ।

ਹਵਾਲੇ

੧. *Sikh Tavareekh (Part One, ੧੪੬੯-੧੭੦੮)*, ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ - ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੨. *ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੨-੯)*, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੩. *About Compilation of Sri Guru Granth Sahib*, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੪. *Prophet of Devotion – Guru Angad Dev*, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੫. *ਕੁਦਰਤੀ ਨੂਰ, ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਨਯੂ ਬੁਕ ਕੰਪਨੀ, ਜਲੰਧਰ*
੬. *ਭਾਦ ਠਮਿਏ ਸ਼ਟੋਰਇਸ ੬*, ਸੋਭੇ ਸਿੰਘ ਜਗਦੇਵ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਰੀਸੋਰਸ ਸੈਂਟਰ, ਇੰਗਲੈਂਡ।
੭. *Stories from Sikh History* ੩, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ, ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰੈਸ, ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ।
੮. ਸ਼੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕ., website, <http://sgpc.net/ten-guru-sahibs/guru-Teg-Bahadar-sahib/>
੯. ਗੁਗਲ ਤੋਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

	ਪ੍ਰਸ਼ਨ	ਅਧਿਆਇ
1	ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਕਿਉਂ ਆਏ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਰਹੇ?	1 ਅਤੇ 2
2	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ' ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ?	3 ਅਤੇ 4, ਅਤੇ ਅੰਤਿਕਾ
3	ਦੂਜੇ ਨਾਨਕ ਬਣਨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਇਆ?	5 ਅਤੇ 6
4	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ	7
5	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਏ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ? ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿਓ।	8 ਅਤੇ 9
6	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ? ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿਓ।	10 ਅਤੇ 13
7	ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਸ਼ਾਕਤ ਕੀਤਾ (ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ), ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ?	10 ਅਤੇ 13
8	ਸਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੇ ਬਤੌਰ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦ ਕੀਤੀ?	11 ਅਤੇ 12
9	ਕੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਉਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ? ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ।	11 ਅਤੇ 12
10	ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ? ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਸਮਝਾਓ।	ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਇ

ਹੇਮਕੁੰਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ:

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੬-੮ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੨. ਦੂਜਾ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੬-੮ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੩. ਤੀਜਾ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੬-੮ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੪. ਚੌਥਾ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੯-੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੩. ਪੰਜਵੇਂ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੯-੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ).
੪. ਛੇਵਾਂ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੯-੧੧ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੫. ਸਤਵਾਂ ਅਤੇ ਅਠਵਾਂ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੧੨-੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੫. ਨੌਵੇਂ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੧੨-੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੬. ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੧੨-੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੭. ੧੭੧੮-੧੮੦੧ ਦੇ ਸਿੱਖ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ; ੧੨-੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਲਈ)
੮. ਸਿੱਖੀ ਮੇਰੇ ਲਈ - ਇਥੇ ਅਤ ਹੁਣੇ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਚਦੇਵਾ ਨਾਲ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ)
੯. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਚਦੇਵਾ ਨਾਲ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ)